

Мигаль С.П.

кандидат архітектури, професор, ВНЗ
Інститут реклами (м.Київ)

ДИЗАЙН ПРОСТОРОВО- ПРЕДМЕТНОГО СЕРЕДОВИЩА В КОНТЕКСТІ НОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ВИМОГ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. В статті розглядається проблема дизайну середовища в контексті нових підходів та технологій дизайнерського проектування та сталого розвитку. Подано концепти і екологічні стратегії формування просторово-предметного середовища.

Ключові слова: дизайн, антропоцентризм, антропоекологія, просторово-предметне середовище.

Аннотация. Мигаль С.П. Дизайн пространственно-предметной среды в контексте новых технологий и требований устойчивого развития. В статье рассматривается проблема дизайна среды в контексте новых подходов, технологий дизайнерского проектирования и устойчивого развития. Подано концепты и экологические стратегии формирования пространственно-предметной среды.

Ключевые слова: дизайн, антропоцентризм, антропоэкология, пространственно-предметная среда

Annotation: Mygal S.P. Design spatially-subject environment in context of new technologies and requirements of sustainable development. The paper considers the problem of design protection in the context of new approaches and technologies design planning and sustainable development. Filed concepts and environmental strategy formation of spatially-subject environment.

Key words: design, antropocentrism, anthropoecology, space-subject environment.

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими програмами. Розвиток дизайну середовища та проектної культури в цілому відбувається в умовах бурхливого розвитку науково-технічного і соціального прогресу, еволюційних змін та розвитку біосфери, переходу її в новий якісний стан – ноосферу (друга половина ХХ ст.) та соціосферний етап розвитку (кінець ХХ – початок ХХІ ст.), світоглядної орієнтації та кардинального перегляду цивілізаційних стратегій та зміни ціннісних орієнтирів. Інформаційний простір і соціосфера стають спільним середовищем існування людства. Зростаючий техногенний вплив на навколишнє середовище спричинив незворотні екологічні процеси. Середовище життєдіяльності людини набуває нової сутності на користь сталого розвитку – концепції діяльності людини в гармонії з природою, забезпечення якості життя людей і захисту інтересів майбутніх поколінь. В цьому плані актуальною стає необхідність теоретичного осмислення екологічної проблематики формування соціосистемного середовища життєдіяльності людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системний підхід до формування дизайну середовища в контексті концепції сталого розвитку та екологічної стратегії не знайшов відображення у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях. Окремі аспекти екологічної проблематики в житловому, громадському і міському середовищі, предметному дизайні розглянуті в роботах В.І.Вернадського, М.Ф.Реймерса, К.М.Ситника, М.А.Голубця, С.М.Стойка, М.П.Дубиніна, А.П.Вергунова, В.П.Кучерявого, С.Б.Чистякової, І.І.Середюка, Н.Я.Крижанівської, В.П.Мироненка, С.П.Мигалья, І.А.Диди, О.О.Орлової, Н.С.Трегуб, В.А.Філіна та інших. Як показав огляд останніх досліджень проблематики дизайну середовища в контексті соціосистемного підходу та концепції сталого розвитку мають фрагментарний характер [1-4]. **Мета роботи** – визначити основні концепти та стратегії, закономірності формування соціосистемного середовища.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні просторово-предметне середовище життєдіяльності людини розглядається як цілісна структура внутрішнього та зовнішнього простору. Просторово-предметнесередовище – сукупність природних і штучно створених просторів та їх предметне наповнення, що знаходяться у постійній взаємодії з людиною. Воно охоплює природні, техногенні, виробничі, екологічно-гігієнічні і соціокультурні елементи.

Дизайнерське дослідження та проектування середовища прийнято розглядати в широкому соціокультурному контексті формування цілісного середовища в системі «людина-середовище», а також програм його організації. Такий підхід вимагає розгляду об'єкта розробки як елемента складної системи діяльності людини в рамках соціосистемного середовища.

Людина стала суспільною особистістю, здатною планомірно і цілеспрямовано діяти, формувати

Надійшла до редакції 14.10.2011

предметний світ, змінюючи довкілля, своє життя і власну сутність. Її розвиток і культура взаємозв'язків зі світом зумовлювалися процесами розвитку науки, матеріальної і духовної культури, формуванням цілісного соціосистемного середовища. Промислова революція кінця XVIII – початку XX ст., науково-технічна революція другої половини XX ст. стали основою науково-технічного і соціального прогресу людства. Здобутки фізики і хімії, молекулярної біології, інформаційних і нанотехнологій дали змогу людині проникнути у найдрібніші структури живого організму, його генетичну пам'ять, створенні безвідходних технологій, відкритті нових видів енергії, експонентного розвитку комп'ютерної техніки. Людина стала вже менш залежною у своєму розвитку від біотичних чинників, потреби адаптації до мінливих умов довкілля. Вона вже здатна впливати на структурно-функціональну організацію природних екосистем, створює штучні екосистеми та геосоціосистеми, формує просторово- предметне середовище і підтримує його функціонування.

Формування просторово-предметного середовища об'єктів матеріальної і духовної культури потребує врахування природно-кліматичних і містобудівельних вимог, соціальних, дієвих, інформаційних, ергономічних, технологічних, естетичних, економічних та інших факторів. Стало зрозумілим, що розв'язання даної проблеми потребує сукупності всіх необхідних концептів, знань, інформації, матеріальних засобів та способів їх використання, спираючись на основи загальнонаукової та спеціальних екологічних, архітектурно-урбаністичної, дизайнерської та інших методологій. Базовою теорією в дослідженні проблеми формування збалансованого середовища та проектуванні виступає системний підхід.

Для дизайну середовища важливими є наступні концепти і стратегії його розвитку:

- усвідомлення континууму простору, соціосфери як самоорганізованої, саморегульованої планетної системи з її компонентами довкілля та складними зв'язками і взаємовпливами;
- утвердження антропоцентричної спрямованості дизайну як всеосяжної мети проектної діяльності по формуванню збалансованого просторово-предметного середовища;
- людина – центральний організатор соціосистемного середовища, носій соціокультурних традицій і виконавець усіх функціонально-технологічних процесів;
- наявність фундаментальної структурно-функціональної спільності всіх живих систем, предметів і засобів людської діяльності та умов функціонування об'єкта обумовлює необхідність системного підходу до формування середовища;
- об'єкт проектування треба розглядати як елемент складної системи діяльності людини в рамках соціосистемного середовища, його просторово-часових властивостей;
- дизайн в цілому як діяльність включає в свою сферу

структурні елементи: суб'єкт (дизайнер, споживач), об'єкт (дизайнерський продукт), ситуаційний стан (людина, предмети, їх взаємодія, умови для діяльності), середовище;

- в середотворенні, організації процесів життєдіяльності людини категорія часу становиться «четвертим виміром» середовища, оскільки люба ситуація є складовою частиною процесу, який розвивається в часі, і поза просторово-часового контексту немислимий;
- формування цілісного середовища соціосистеми життєдіяльності людини забезпечується функціональною сукупністю структурних блоків: природно-кліматичного, демографічного, соціокультурного, інформаційного, технологічного, екологічного, ергономічного, політичного, технічного, естетичного, економічного та інших компонентів;
- врахування взаємозв'язків та взаємозалежності між природними, соціальними, інформаційними, технологічними і іншими компонентами довкілля підвищує якість та ефективність розвитку сформованої системи;
- збереження природного середовища матеріального та інформаційного ресурсу сформованого простору сприяє реалізації процесів життєдіяльності людини, як біосоціальної істоти, її генетичної програми, біотичному росту і соціального розвитку.
- створення умов біологічної, соціальної та просторової адаптації людини, соціальних спільнот в просторово-предметному середовищі;
- використання в середовищі природних компонентів ландшафтної дизайну в нерозривності їх природно-екологічних зв'язків;
- використання «природного» генерування форм і образів, різноманіття прийомів і засобів їх формотворення;
- врахування особливостей диференціації емоційно-художніх можливостей різних засобів природного комплексу в просторово-предметному середовищі;
- широке використання властивостей ландшафтних засобів формування середовища для забезпечення різноманіття предметних форм і відтінків його образного змісту;
- використання «природних» форм, «зимових садів», «зовнішнього» ландшафту в інтер'єрах житлового і громадського середовища;
- прогнозування і оцінка можливих негативних наслідків дизайнерської діяльності для навколишнього середовища;
- створення дизайнерського продукту з використанням ресурсо- і енергозберігаючих, нешкідливих і безвідходних технологій виробництва;
- використання традиційних та нових екологічно безпечних матеріалів;
- економія природної сировини завдяки зниженню матеріаломісткості;
- дизайн предметів з ефективним матеріаловмістом;
- широке використання в предметному середовищі матеріалів паперово-целюлозного виробництва;

Таблиця 1

Наукове забезпечення антропоцентричної спрямованості дизайну

Назва науки	Об'єкт, аспекти дослідження
Історія	розвиток суспільства і його закономірності
Біологія	природа, суть життя, методи освоєння, організації і охорони природи відповідно до потреб людини
Антропологія	походження та еволюція людини, варіації фізичної будови тіла людини
Антропоекологія	взаємодія людини, суспільства з оточуючим середовищем, вплив факторів зовнішнього середовища на функціонування людського організму
Анатомія людини	будова людського організму, його органів і систем у зв'язку з їхніми функціями і розвитком
Антропометрія	виміри людського тіла, описи його конституційних особливостей
Фізіологія людини	процеси, що відбуваються в людському організмі та їх закономірності
Психологія	психічні процеси, форми та закономірності психічної діяльності, зумовлені певними видами діяльності та впливом кліматичних, техногенних та інших факторів
Ергономіка	процеси, засоби та умови діяльності людини, їх адаптація до психологічних та фізіологічних особливостей людини
Біомеханіка	механічні явища в живих системах
Біодизайн	принципи будови й конструктивно-морфологічні властивості форм органічної природи для вирішення проектних завдань
Демографія	народонаселення, його чисельний склад, динаміка і відтворення
Етнографія	склад, походження, розселення і культурно-історичні взаємозв'язки народів світу, їхня культура, особливості побуту
Соціологія	суспільство, його структурні утворення і закономірності їх взаємодії, соціальні відносини і соціальні процеси, людини як суб'єкта цих процесів і відносин
Соціоекологія	взаємодія людського суспільства з природним і техногенним середовищем
Етносоціологія	загальносоціальні закономірності та форми суспільного життя етносів
Етнопсихологія	психічні особливості, ментальність народу, властивості національного характеру
Релігієзнавство	суспільно-історична природа релігії, механізм її соціальних зв'язків, особливості їх впливу на віруючих та інших галузей знань
Теорія дизайнерського мислення та сприйняття	методи евристичної трансформації постановки завдання, засоби і механізми пізнавальної реальності людини, формування і сприйняття інформації
Теорія діяльності	процес ставлення людини до світу, її взаємодія з навколишнім середовищем
Теорія творчості	процеси творення, його джерела, прийоми, методи та дизайнерський продукт

- дизайн предметів з раціональним вжитком енергоресурсів при їх експлуатації і транспортуванні;
- проектування об'єктів з тривалим терміном служби, з урахуванням наступної утилізації, можливості розподілу та вторинного використання сировинних матеріалів з мінімальною шкодою для екології;
- доцільність і раціональність при створенні дизайн-продукту у виборі конструктивних і оздоблювальних матеріалів;
- використання принципів біодизайну як одного із екологічних напрямів проектної культури;
- баланс концепцій багато- і одноразового використання дизайнерського продукту;
- охорона і відтворення природного середовища як умови життєдіяльності людини;
- використання прийомів перетікання природного середовища в штучне і навпаки;
- використання в предметному дизайні та дизайні середовища поєднання аромату і акустики, навіть коли джерелом проектних ідей виступає аромат чи звук;
- використання в проектній діяльності позитивних урбоекотичних, архітектурних, конструктивних і технологічних рішень середовища на засадах сталого розвитку;
- урахування особливостей природно-кліматичних чинників регіону експлуатації об'єкта;
- урахування «життєвого циклу продукту» в процесі формування та розвитку дизайнерських продуктів та послуг;
- розвиток інженерної екології, створення «живих» виробів та машин;
- розвиток і пропозиція послуг замість продуктів нешкідливої інтеграції в екологічну систему виключно необхідного дизайнерського продукту;

- формування і розвиток екологічної культури, органічного способу життя соціальної спільноти за допомогою засобів і продуктів дизайнерської діяльності;
- підвищення якості життя людини в контексті засад антропоєкології та сталого розвитку, формуванні цілісних соціокультурних ситуацій та збалансованого середовища життєдіяльності людини;
- забезпечення людині психологічного комфорту та повноцінного естетичного освоєння навколишнього середовища, врахування індивідуальних потреб і запитів кожної особистості;
- кожна дизайнерська розробка просторово-предметного середовища повинна забезпечуватися системною екологічною і соціально-економічною оцінкою соціальних та економічних ресурсів на засадах сталого розвитку.

Як показує практика, проблематика довкілля в дизайні середовища, удосконалення взаємодії суспільства і природи не вирішується ні в одному з блоків системно орієнтованих дисциплін окремо, тому що вони включають складну сукупність різних типів знань і методів. Кожна галузь знань під особливим кутом розглядає сутність людини, процеси і закономірності її буття, взаємозв'язки з предметним світом, формування просторово-предметного середовища. Ці дисципліни мають справу з багатьма теоретичними поданнями, які виконують функцію часткових теоретичних схем по відношенню до комплексного дослідження. Важливою умовою ефективного використання цих знань з одного боку є необхідність їх диференціації, а з іншого – інтеграції наук з метою отримання цілісного уявлення про об'єкт розробки, його принципи і методи дослідження та проектування.

Глобалізаційні процеси, розвиток науки, матеріальної та духовної культури, дизайну та його інформаційне забезпечення виконують функцію методологічного орієнтиру у виборі підходів і методів вирішення системних задач.

Антропоцентрична спрямованість дизайну середовища як всеосяжна мета проектної діяльності спрямовується на блок наук які вивчають людину, соціальні спільноти, їх розвиток, взаємозв'язки зі світом та закономірності функціонування (табл. 1).

Включення об'єкту проектування в середовище, матеріальну і духовну культуру життєдіяльності людини забезпечується блоками екологічних та спеціальних архітектурно-дизайнерських, урбаністичних, культурологічних знань, які дають змогу сформувати середовище, пізнати явища, процеси, закономірності, що відбуваються в сферах всесвіту, їх вплив на середовище та взаємовідносини людини з довкіллям.

Процес дизайнерського проектування просторово-предметного середовища носить ітераційний характер, тобто при його здійсненні необхідне послідовне уточнення рішень, прийнятих на найбільш ранніх стадіях проектування на основі аналізу отримуваних конкретизованих рішень. У свою чергу ітераційний характер проектування вимагає багатоваріантності

проектних рішень. Особливу роль при цьому відіграє система обмежень, які визначаються індикаторами стану довкілля, держстандартами, дефіцитністю матеріалів, конструктивними рішеннями, існуючими технологіями виготовлення.

Висновки. Визначення принципів і закономірностей формування просторово-предметного середовища в контексті концепції сталого розвитку, взаємозв'язків між людиною, середовищем та іншими структурно-функціональними компонентами в дизайні середовища дають підстави вважати, що їх використання сприятиме забезпеченню комфортних умов життєдіяльності.

Подальші дослідження спрямовані на формування основ середовищезнавства – наукового підґрунтя інвайронменталістики і сталого розвитку.

Література:

1. Голубець М.А. Середовищезнавство (інвайронментологія) – Львів: Манускрипт, 2010.- 176 с.
2. Трегуб Н.Є., Плахотний О.А. Формування культурно-мистецького середовища засобами екологічного меблевого дизайну // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв: Зб. наук. пр. / За ред. Даниленка В.Я. – Харків: ХДАДМ, 2010. – №6. – С.104-112.
3. Мигаль С.П., Купчик Р.М. Дизайн мебелі в контексте нових технологій і вимог устійчивого розвитку / Дизайн и технологии художественной обработки материалов: Материалы XIV Всероссийской науч. –практ. конф. (Архангельск, 16-20 мая 2011) / Под.ред. П.Н.Рыбцогого. – Архангельск: Северный (Арктический) федеральный университет, 2011. – С.103-106.
4. Орлова О.О. Екологічний фактор формоутворення в дизайні: Автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 05.01.03. – Харк. держ. акад. дизайну і мистецтв. – Харків, 2003. – 20с.